

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Teorie a dějiny divadla

písemná práce

Josef Kajetán Tyl: Paličova dcera
(analýza hry)

Student: Mgr. Jiří Landa

Obor: Teorie a dějiny divadla

Předmět: České drama 19. století.

Datum: 1.12.2007

Osnova:

- I. Autor a doba
- II. Fabule, syžet
- III. Témata hry
- IV. Jazyk, čas a místo děje v dramatu
- V. Postavy
- VI. Závěr

I. Autor a doba

Český dramatik, spisovatel, herec, novinář a především jedna z nejvýznamnějších osobností národního obrození, Josef Kajetán Tyl, se narodil 4. února 1808 v Kutné Hoře. Studoval v Praze na Akademickém gymnáziu a později v Hradci Králové, kde byl žákem Václava Klimenta Klicpery. Po ukončení studií se díky existenčním problémům stal členem Hilmerovy kočovné společnosti, s níž vystupoval dva roky. Poté pracoval jako vojenský účetní. Od roku 1842 se ale již zcela věnoval literární činnosti a divadlu. Mimo jiné řídil časopis *Květy* a posléze i lidovýchovní časopis *Posel z Prahy*. V období revolučního roku 1848 vydával politicky zaměřené *Sedlské noviny*. V letech 1846-1852 byl dramaturgem českých her ve Stavovském divadle. Z této funkce byl odejit v době protirevoluční reakce. Založil proto vlastní kočovnou společnost, s níž putoval po Čechách až do své smrti. Zemřel v roce 1856 a je pochován v Plzni.¹

Josef Kajetán Tyl je autorem mnoha literárních děl od povídek s historickou i současnou tematikou (*Kusy mého srdce*, *Poslední Čech*), přes historické hry (*Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové*, *Jan Hus*), dramatické báchorky (*Strakonický dudák*, *Tvrdohlavá žena*) až po společenská dramata. Do posledně jmenovaného celku patří například *Paní Marjánka*, *matka pluku*, *Chudý kejklíč*, *Bankrotář*, *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka* (zde se nachází i píseň *Kde domov můj*, která se v pozdějších letech stala národní hymnou) a také *Paličova dcera*, která bude předmětem zkoumání této práce.

Za základní charakteristiku Tylova díla je možno považovat tvrzení v pojednání *Mojmíra Otruby*: Tylova literárně umělecká tvorba se přednostně zajímá o momentální existenci člověka v lidském společenství a vždy se k adresátovi obrací s konstruktivní tendencí sledující prospěch celku.

.....
¹ Galík, J. a kol.: *Panorama české literatury*, str. 108.

Námětem jsou zpravidla citové reakce hrdinů na konflikty s okolím, také tendenčnost díla spočívá prvořadě v citové složce uměleckého obrazu a jen doprovodně v úvahových pasážích.²

Toto tvrzení jakoby se přímo vztahovalo na drama Paličova dcera, jíž se budou podrobněji zabývat následující kapitoly.

Pro úplnost je nutno ještě zmínit, že hru autor dopsal na počátku roku 1847 a její premiéra proběhla 2. února 1847 ve Stavovském divadle.³

II. Fabule a syžet

Pojem fabule je Divadelním slovníkem definován jako chronologické a logické uspořádání událostí, jež představují kostru celého příběhu. Syžetem se pak rozumí způsob, jímž byl čtenář seznámen s tím, co se skutečně stalo. Jejich vzájemný vztah je proto klíčem k dramatu.⁴

Fabule hry Paličova dcera je poměrně jednoduchá, i když se v ní vyskytuje větší množství osob s různě provázanými rodinnými či mileneckými vztahy. Všechny postavy navíc prožívají velká citová pohnutí, která značně mění jejich náhled na dané skutečnosti. Přesto je celkem snadné zachytit jejich myšlenkové pochody, protože jsou velmi blízké i naší současné realitě.

Příběh začíná v momentě pohřbu manželky šumaře Valenty, který se ho však neúčastní. Raději dává přednost hraní karet v blízkém hostinci. Na poslední rozloučení s matkou přijíždí z Prahy do městečka Květoliby i Valentova dcera Rozárka. A protože je její otec velmi zadlužen, mladičká dívka musí čelit jeho nátlaku, aby si vzala za muže koňáře Podleského. Rozárka je

.....

2 Otruba, M.: J.K. Tyl. In Tyl, J.K.: *Paličova dcera* (divadelní program), str. 15.

3 Tyl, J.K.: *Paličova dcera.*, str. 14.

4 Pavis, P.: *Divadelní slovník*, str. 148.

však hrdá a svoji čest nehodlá prodat za peníze. Ve stejnou dobu se o ni uchází i krejčovský tovaryš Antonín Jedlička. Jeho city jsou na rozdíl od Podleského upřímné. V tento čas se také do městečka z Ameriky vrací Pavel Kolinský, který kdysi odešel do Ameriky kvůli nešťastné lásce k Valentově sestře.

Když Rozárka zjistí, že její sblížení s Antonínem díky jeho matce není možné a že s otcem není možné se domluvit, odchází se svými sestřičkami Madlenkou a Kačenkou za tetou Šestákovou. Ta je po počátečním rozporuplném přivítání přijímá do svého stavení. Plátenice Šestáková se za pár hodin setkává i se svojí dávnou láskou - Kolinským, čímž se jejich vzájemné láskyplné city znovu obnoví. Chvíle radosti je ale narušena informací, že Valentovi shořel dům. Ze žhářství je obviněna Rozárka, která se k činu přiznává, aby uchránila otce. Raději volí tuto cestu, než aby si na ni lidé ukazovali a nazývali ji paličovou dcerou. V tento moment se Valenta poprvé zachová čestně a sám se udá četníkům.

Antonín přichází se svojí milovanou do Květolib, ale neshledá se s pochopením ani matky ani vesničanů. Rozárky se nakonec ujímá starý hrobník Melichar. Do městečka přijíždí Šestáková s Kolinským, jež zaplatí veškeré škody spojené s požárem. Přestože se situace trochu uklidní, Rozárka si je vědoma toho, že ji lidé stejně nikdy neodpustí, a tak se rozhodne využít nabídky Kolinského a spolu se sestrami odchází na jeho statky do Ameriky, aby zde mohla začít žít klidným životem.

Syžet různorodých a často velmi protichůdných prožitků jednotlivých postav se rozvíjí na pozadí rodinného konfliktu otce a dcery Valentových. Do děje čtenáře uvádí dialog Vondráčka a Bláhy, kteří takto přinášejí základní informace o tom, co se právě událo a jaké vztahy v rodině Valentových panují. Celý tento rozhovor probíhá těsně po pohřbu na hřbitově, což konkretizuje již první scénická poznámka. Během úvodních šesti výstupů prvního dějství jsou tak rozehrány všechny základní dějové linie příběhu. Za stěžejní je z tohoto

hlediska možné považovat výstup třetí, kde dochází k živému názorovému střetu mezi Valentou a Rozárkou, která se nechce podrobit jeho egoistickému přání, aby si vzala muže, jehož nemiluje. Je též zajímavé, že Tyl i v těchto vypjatých chvílích využívá jen zřídka popisných scénických poznámek a činí tak jen v těch nejnútnejších případech.

III. Témata hry

Tylovo drama Paličova dcera v sobě nese dvě zásadní tématické myšlenky. Především poukazuje na to, jak mohou lidské předsudky ovlivnit život jedince a kolik zla dovedou vyprodukovat. Autor tuto skutečnost demonstruje zvláště v momentě, kdy je Rozárka obviněna ze zhárství. V tuto chvíli se totiž proti ní obrátí nejen vesničané, ale dokonce i její teta. Na obhajobu Šestákové je však nutno podotknout, že nakonec, jako jedna z mála, svůj názor přehodnotí a dovede uznat, že se mýlila. Ostatní lidé, zaujati svými iracionálními představami, setrvávají v bludu, jímž je zatížena jejich mysl a to i přesto, že je dokázána Rozárčina nevinna.

O tom, jak daleko sahá lidská zaslepenost a »názorová neoblomnost«, se můžeme přesvědčit v samém závěru příběhu. Jestliže se od Rozárky spousta lidí distancuje, najdou se i tací, kteří, po úhradě škod způsobených požárem, prohlásí, že proti ní vlastně vůbec nic nemají. V posledním, sedmém, výstupu pátého dějství takto činí například vesničan Vondráček:

Vondráček: Ach, to je něco jiného! Já nemám také nic proti Rozárce – ona byla vždycky hodná.

A právě v tento moment si dívka uvědomuje, že už nikdy nebude moci žít ve společenství lidí, které by ji nepovažovalo za plnohodnotnou občanku městečka, a proto se rozhodne odejít do Ameriky. Otevřený konec tak zůstává jen v případě jejího vztahu k Antonínu Jedličkovi.

Motiv žhářství je velice zajímavý a ve své době se jím zabýval například i Ladislav Stroupežnický ve hře Naši furianti. Tehdy se, soudě dle častých zpracování, pravděpodobně jednalo o jeden z největších přečinů proti zákonu a byl velice tvrdě sankcionován. Ačkoli lze z příběhu po celou dobu usuzovat na to, že shořel pouze dům šumaře Valenty, právě z již zmiňované řeči Vondráčka je zřejmé, že popelem lehlo i několik dalších stavení.

V neposlední řadě je nutné zmínit jedno z nejzásadnějších témat hry, jímž je čest člověka. Tato vlastnost je zvýrazněna u hlavní postavy Rozárky, která se nikdy nepostaví proti zákonům a dobrým mravům. Je odhodlána žít dobrým, ctnostným životem a i za cenu určitého příkoří neslevit ze svých zásad. Navíc je dobrou dcerou, sestrou i neteří. Přestože se sice snaží co nejlépe plnit své povinnosti ženy, ani ona nemůže ovlivnit fatální situace, jež přináší lidský život. Dala by se též označit za oběť předsudků. Do vězení totiž odchází nejen kvůli otci, ale zčásti i kvůli sobě. Raději se rozhodne jít touto cestou, než aby musela čelit lidským pomluvám a označování své osoby přízviskem »paličova dcera«.

S otázkou cti se setkáváme i ve chvíli, kdy se starý Valenta dozví o uvěznění své dcery. Až tehdy se v něm ozve svědomí a ke spáchání činu se přiznává. Je to silný moment příběhu, který je autorem výborně dramaticky vypointován.

IV. Čas, místo děje a jazyk v dramatu

Příběh je pravděpodobně situován do období Tylovy současnosti tj. do doby, kdy drama Paličova dcera vzniklo. Autor se o přesném vymezení časového horizontu sice nezmiňuje, ale z nejrůznějších popisných reálií a názorů maloměšťáků je možné tento závěr učinit. Stejně tak nelze blíže specifikovat ani přesný počet dní či období, v němž se děj odehrává. Určitě ale nepřesahuje dva týdny.

Každé z pěti dějství je započato scénickou poznámkou, která čtenáři konkretizuje místo, kde se další část vyprávění bude odvíjet. Paličova dcera se odehrává v malém venkovském městečku Květoliby (první a páté dějství na

hřbitově, druhé dějství v sednici u Valentů) a v Praze (třetí dějství v bytě Šestákové a čtvrté ve výslechové místnosti ve vězení).

Lidový ráz Tylova jazyka, kterým je proslulý, je promítnut ve všech postavách dramatu. Ať se již jedná o zámožnou plátenici Kateřinu Šestákovou, jež si nejde pro břitké slovo daleko a svým jadrným jazykem dovede s úspěchem oponovat komukoli, nebo o květnatý milostný slovník Antonína Jedličky či samotné Rozárky, která dovede vzdorovat otci, ale zároveň velmi pečlivě prosazovat své názory. Podobným způsobem by bylo možné pokračovat a zmínit se o svérázném slovním vybavení žárlivé Bětky či jejího hloupoučkého bratra Martina.

Na každé z postav dramatu je patrný Tylův velký cit pro vykreslení povahových charakterů jednajících osob i těmito důležitými jazykovými a vyjadřovacími faktory.

V. Postavy

Ústřední postavou dramatu je mladá čestná, svědomitá a pracovitá dívka Rozárka. O jejích základních charakterových vlastnostech a hlavním dějovém konfliktu se podrobněji zabývala jedna z předchozích kapitol.

Značným vývojem prochází i další z velkých ženských postav, kterou je bezpochyby Kateřina Šestáková – Rozárčina teta a sestra Valenty. Šestáková vždy věděla o nedobrych vlastnostech svého bratra a stála na straně jeho právě zesnulé ženy. Ve chvíli, kdy ji Rozárka žádá o pomoc, je prosbou své neteře zpočátku značně zaskočena. Tvrdá, přímá a přísná povaha plátenice se však po chvíli nad dětmi slituje a přijímá je pod svoji ochranu. Obdobným způsobem vyznívá i scéna, kdy Rozárku odvádějí do vězení. Šestáková ji sice nejprve zavrhne, posléze ale mění názor, poněvadž si uvědomuje, že tato křehká a hodná dívka nemůže být za činy svého otce zodpovědná a pomůže jí proto začít nový život.

Právě Šestáková se stává i jedním ze zdrojů romantického motivu lásky, o němž ve svém pojednání hovoří Miloslav Klíma: Tylovy romantické tendence

nalezneme v různých motivech – nenaplněné lásky (Šestáková – Kolinský, Rozárka – Antonín), vztahy na velkou vzdálenost (Melichar – Kolinský), daleké země (Amerika), či dramatické přiznání viny (Valenta) apod.⁵

Velmi rozporuplnou postavou je právě zmiňovaný starý Valenta. Karbaník, pijan a špatný otec, který by byl schopný pro peníze nejen zabít člověka, ale i zaprodat svoji vlastní dceru. Jeho svědomí se probudí až když se dozví, že jeho dítě bylo neprávem obviněno ze žhářství místo něj. K činu se proto přiznává. I přes své nedobré jednání se však ani Valenta nedá jednoznačně odsoudit.

Značná část jeho špatných skutků totiž pramenila z velkého nervového vypětí – ztráta manželky, dluhy, odchod dětí apod.

Také další postavy jsou ukázkovými příklady typických českých povah. Ať se již jedná o zamilovaně naivního Antonína Jedličku, který Rozárce vyznává lásku a je přesvědčen, že díky tomuto citu překoná i zarputilou umíněnost své matky zajaté v předsudcích, nebo o pomstychtivou a žárlivou Bětku či jejího přihlouplého bratra Martina.

VI. Závěr

O hře Paličova dcera, jejích postavách a nejrůznějších motivech by se dalo napsat mnohé. Jedno je však více než jisté. Toto Tylovo drama patří k tomu nejlepšímu, co v literatuře 19. století vzniklo. Velmi trefně tuto skutečnost vystihl Mojmír Otruba: Jedná se o Tylovu nejdokonalejší hru z řady dramatických obrazů ze života. Autorovi se v ní podařilo uplatnit realistickou metodu co nejdůsledněji a vytvořit ideově účinné drama bez vnitřních rozporů. Dokonalost dramatické stavby i jednotlivých charakterů a vyspělé umělecké i jazykové mistrovství pak jenom podporují velikost této hry a dotvrzují přesvědčivě, že touto hrou Tyl vstoupil do vrcholného stádia své tvorby.⁶

.....
5 Götz, F., Tetauer, F.: *České umění dramatické – činohra*, str. 47.

6 Kačer, M., Otruba, M.: *Josef Kajetán Tyl*, str. 25

Použitá literatura:

Tyl, J.K.: Paličova dcera. Praha: Vydavatelství osvěta národní podnik, 1952.

Galík, J. a kol.: Panorama české literatury. Olomouc: Rubico, s.r.o., 1994.

Götz, F. a Tetauer, F.: České umění dramatické - Činohra. Praha: Nakladatelství Šolc a Šimáček, spol. s.r.o., 1941.

Kačer, M., Otruba, M.: Josef Kajetán Tyl. Praha: Orbis, 1959.

Tyl, J.K.: Paličova dcera. Praha: Národní divadlo, 1997.